

Оливера Павићевић
Институт за криминолошка и
социолошка истраживања
Београд

УДК: 343.546: 316.343
Прегледни рад
Примљен: 21. 11. 2013.

КЛАСНА СТРАТИФИКАЦИЈА И ДЕЛИНКВЕНЦИЈА: АДОЛЕСЦЕНТИ ИЗ СРЕДЊЕ И ВИШЕ КЛАСЕ

Апстракт: Анализа и изучавање адолесцентнске делинквенције у социолошким и криминолошким истраживањима претежно су оријентисани на припаднике сиромашних, социјално искључених и маргинализованих слојева. Значај односа класне структуре и делинквенције посебно је важан када је у питању пројекција животног тока и перспективе делинквенција, јер се они разликују у зависности од њихове класне позиционираниости. Увид у облике и тенденције делинквентног понашања припадника виших класа, као и криички осврт на њихову друштвену перцепцију и прејман, повећава могућности адекватне реакције у креирању и спровођењу мера превенције. Делинквенција адолесценција из средње и више класе указује на промене у оквиру шире друштвеног контекста у коме се прејознаје измењени “количествени јејаз” средње класе, који у великој мери одступа од некадашње улоге чувара моралног и нормативног поретка у друштву.

Кључне речи: средња класа, адолесценција, подземне вредности, субкултура, делинквенција

Увод

Социолошка истраживања делинквенције и класне диференцијације представљају недовољно интегрисано истраживачко поље (Hagan, 1991). Посебно је ограничен обим истраживања делинквенције виших и привилегованих слојева. У мери у којој класна позиција има везе са адолесцентском делинквенцијом посматраном као проблем младих преступника из ниже друштвене класе, социолошка теорија нема тешкоћа да разуме делинквентна понашања, међутим, када је делинквенција свеприсутна и прелази класне границе прилично је ограничена у покушају да објасни делинквенцију средњих и виших класа. И док, социологија остаје фокусирана на преступнике из нижих класа постоји значајан тренд поремећаја понашања код тинејџера из привилегованих слојева. Они су умешани у преваре, употребу дрога, насиље, припадност бандама, међу њима су

присутни поремећаји исхране и сексуалног понашања, као и повећани ментални проблеми (Levin, 2006).

У истраживањима адолесцентске делинквенције, утицај класне стратификације се мора посматрати кроз дужи временски период јер је у анализи њихове везе веома важан аспект животне перспективе појединца. Касније животне преокупације које се кристализују у одраслом добу, у мањој или већој мери, могу бити одређене делинквентним епизодама у адолесцентском добу, и то, врло често, у зависности од класне припадности појединца.

Адолесцентска делинквенција као субкултурни феномен

Маца и Сајкс (Matza and Sykes, 1961) су адолесцентску делинквенцију сагледали као скретање (drift) у делинквентну поткултуру која не подразумева независан скуп вредности и потпуно обацавање доминантне културе. Процес у коме се индивидуа креће од једног екстремног понашања у другу крајност, Маца назива drift и он се одвија у континууму између потпуне слободе и потпуне уздржаности (Matza, 1964). Његов концепт неутрализације деликвенте сагледава као младе индивидуе у процесу ступања у девијантну субкултуру, при чему се, девијантно понашање и криминал бирају прихватањем подземних вредности у процесу колебања између конвенционалних и подземних вредности уз истовремено селективно поштовање владајућих норми и закона. Такви млади људи показују и искрено уважавање према неким људима који поштују закон - другим речима, поставља се питање, како објаснити зашто таква лица признају моралну вредност доминантном нормативном систему у неким деловима? (Игњатовић, 2008, 116-117).

Подземне вредности добијају етичку валоризацију кроз одбацивање конвенционалних друштвених норми као неправичних, неадекватних и превазиђених у процесу неутрализације криминалног понашања. На тај начин се, млади преступници истовремено дистанцирају од конвенционих почињених деликвентних дела.

Маца и Сајкс сматрају да деликвентни адолесценти уважавају и следе циљеве и очекивања средње класе, у одређеној мери, али им ангажман у криминалном понашању омогућује углед међу вршњацима. Кршење законских норми под утицајем “подземних вредности” за адолесценте, такође, представља трагање за узбуђењем и брзином који подижу адреналин, што се постиже самом чињеницом да одређено понашање није друштвено прихваћено. Адолесценти сагледавају “нормална занимања” као недовољну могућност за стицање новца, као и ранга, угледа и стауса који су дефинисани критеријумима криминалне субкултуре. У том смислу, Маца и Сајкс повезују карактеристике Вебленове “доколичарске класе” која негује вредности елите и више друштвене класе и тежње адолесцентске субкултуре да се фокусира на забавне, узбудљиве и авантуристичке садржаје.

Сходно томе, девијантно понашање младих је оријентисано на авантуре, базирано је на лошем мишљењу и презривом односу према ропском раду нижих класа, форсира упадљиву потрошњу и поштовање мушкости (Matza and Sykes, 1961:715). Учешће у оваквом понашању постаје циљ који адолесцента одваја од сивила конвенционалног света рутине и просечности. Период адолесценције Маца назива “ничијом земљом” у којој особа, није ни дете ни одрасла, и први пут бира између конформизма и девијантности. Адолесцент чини делинкветни акт као начин да покаже чврстину и контролу над својим животом, али према Маци, то не значи неизоставну девијантну каријеру или криминални начин живота. Постоји стална тенденција приступања и удаљавања од криминала.

Према Маци, лавирање између криминалних и конвенционалних ангажмана чини део “реформе сазревања”, а колебање стоји на “пола пута између слободе и контроле”. Прелазак у зрело доба, смер од адолесценције ка одраслом човеку има путању која иде од криминала ка конвенцији, тј. од експериментисања са делинквенцијом до сходних интереса који карактеришу конвенционалне и друштвено прихватљиве преокупације одраслих (Matza, 1964). У његовом приступу делинквенцији постоји тенденција ублажавања строге детерминисаности стратификационих друштвених теорија, као и теорија делинквенције које немају много потешкоћа да објасне делинкветна понашања припадника нижих друштвених класа, али се њима не може објаснити делинквенција средњих и виших класа. Криминално понашање, као адолесцентски избор, се у Мацином концепту *drifta* сагледава кроз релаксиранији приступ делинкветном понашању који избегава поједностављивање разлике између девијантних и конвенционалних друштвених норми. Он истовремено, наговештава тренд који ће се у великој мери развити у оквиру омладинске субкултуре, а то је, спрега адолесцентске бунотвне неконвенционалности, подземних вредности и нарасле индустрије забаве. Сајкс и Маца сугеришу да су технике неутрализације присутне у целом друштву, као и да оне “пресудно утичу на слабљење ефективности друштвених контрола и стоје у позадини великог броја делинкветних дела” (Игњатовић, 2008).

Путања од конвенције до криминала и назад, приказана је у теорији животног курса Глена Елдера (Elder, 1985). Концептуализација животног курса указује да је он саздан од путања које представљају дирекције, али и прелазе, преусмеравања и кризе које су специфичне за поједина животна доба. Трајекторије или путање кроз животни курс (ступање у брак, родитељство, запошљавање, каријера) су узрастом условљене животне секвенце које чине прелазе саздане од образаца, догађаја, искустава или процеса у животном току појединца. „Транзиције, као краткорочне промене у социјалним улогама у оквиру трајекторије, могу бити очекиване и у складу са узрастом, али могу бити и неочекиване и узрасту непримерене“ (Поповић-Ћитић, 2010:69). Адолесценција представља ново

искуство – прелаз који карактеришу транзициона искуства обележена колебљивошћу и присуством адолесцентске субкултуре и њеним преференцијама.

Истраживања показују да темпераментна и импулсивна деца веома рано наилазе на проблеме у школи, долазе у сукоб са наставницима и другим ученицима што негативно утиче на њихов каснији академски успех и животне шансе. Заједничке форме адолесцентског поремећаја понашања (коришћење недозвољених супстанци, крађа, насиље, неуспех у школи, сукоб са наставницима) могу прилиазити из когнитивних дефицита, ране изложености насиљу, породичне дисфункционалности (Cauffman, Steinberg, & Piquero, 2005; Gottfredson & Hirschi, 1990; Moffitt, 1993; Wilson & Herrnstein, 1985).

Тери Мофит (Moffitt, 1993; 1997; 2003 према Поповић-Ћитић, 2010:74) објашњава ток и развој два квалитативно различита типа поремећаја понашања. То су целоживотни-перзистентни и адолесценцијом- лимитирани поремећаји понашања. Оно што одређује адолесценцијом лимитиране поремећаје понашања је јаз у сазревању и вршњачки социјални контекст. Јаз у сазревању се одражава у немогућности младих особа да стицањем биолошке зрелости аутоматски остваре приступ циљевима, привилегијама, и одговорностима одраслих особа (нпр. стицање материјалних средстава). Поремећаји понашања у адолесценцији нису мотивисани утилитарним циљевима, већ адолесцентском досадом која нестаје преузимањем улога одраслих особа (Поповић-Ћитић, 2010:74). Континуитет у поремећајима понашања је у адолесценцијом лимитираном облику ограничен на период сазревања, али последице које ће имати на даљи животни курс индивидуе зависе од структурног контекста, између осталог од њене класне припадности.

Припадност социјалној класи и обим културног капитала којим адолесценти свакодневно располажу дају смернице које обликују ставове и понашања које се односе на школу, а самим тим и на животни курс индивидуе. Деца из сиромашних заједница су изолована од формирања блиских односа са високо образованим одраслим људима (Wilson, 1987), налазе се у стању културног дефицита, смањеног учествовања у културним садржајима који су одређени статусом родитеља или школе, поседују низак обим културног капитала. Њима нису блиски садржаји културе средње класе и високе класе (middlebrow i highbrow culture) - цртање, фотографија, ручни рад, посете позоришту, музејима, галеријама. Они су склони да скерну у мање респектабилна субкултурна трагања која треба да им надокнаде недостатак друштвеног и културног капитала (Hagan, 1991). Разлика у културним активностима има различите импликације у каснијим статусним трајекторијама одраслих. Родитељи и школа, као и различити обим друштвеног и културног капитала (Coleman, 1961; 1988; Bourdieu, 1973; DiMaggio, 1982) имају утицаја на образовна и окупациона достигнућа адолесцената, подржавајући или смањујући напоре које адолесцент улаже, али су њихове дирекције често непредвидљиве и тешко разумљиве.

Напори у постизању социјалне видљивости, превазилажење услова у којима живе њихови родитељи, стицање самопоуздања у околностима класне позадине која их дефаворизује на многим плановима, адолесценте из нижих друштвених слојева, приближава адолесцентској делинквентној субкултури као интервенишућој варијабли између социјалног порекла и статуса и њихове тежње за постизањем школског и животног успеха. У овој тачки се адолесцентска субкултура појављује као међупростор који адолесцента дистанцира од утицаја “породичног укуса”, ставова и понашања који су установљени породичним пореклом и присуством или одсуством различитих видова културног капитала као “стечене диспозиције за диференцирање и оцењивање” (Bourdieu, 1984:466). Укуси и стилови које граде адолесценти у узрасту од петнаест година су “специфични ставови о укусу” (Roe, 1984) и они су повезани са повећањем симболичке комуникације и стилем у постојећим субкултурним кодовима (Hebdige, 1984).

У адолесценцији као транзиционом животном периоду се развијају посебни стилови, укуси и преференције које одступају од норми и вредности стечених у родитељском дому и школи. Ови садржаји представљају нови извор културног и друштвеног капитала, и ако истовремено могу значити и културни дефицит. Њихово основно својство је оријентација на забаву и узбуђење, чиме се подстичу различити, мање или више опасни облици ризичног понашања. У том смислу, амбиције за постизањем академског успеха могу бити нарушене стицањем брзе популарности која употпуњује друштвени и културни капитал адолесцента у оквиру вршњачког окружења (Choen, 1955; Hagan, 1991; Katz, 1988; McCarthy & Hagan, 2001; Rebellon & Manasse, 2004). Краткорочна предност која се стиче насилним понашањем и успехом у тучи, може бити ојачана трајним избором да се адолесцент позиционира укључивањем у банде и сродна антисоцијална понашања што ће дугорочно довести до дефинитивног одрицања од могућности вишег образовања. Лакши облици адолесцентске девијантности ненасилне природе (коришћење супстанци, ситне крађе, упадање на забаве) неће доводити у питање исход школског успеха већ ће повећавати популарност ученика и подизати њихов социјални статус (Matsueda, 1992). Поставља се питање да ли је каснији исход приступања адолесцентским субкултурним преференцијама једнак за припаднике свих класа.

Адолесцентске субкултурне преференције

Адолесцентске субкултурне преференције рефлектују транзициона културна искуства, а повезаност са постојећом позадином и контингентом предности могу установити дугорочни животни курс, како за усмерене, тако и за колебљиве (drifting) адолесценте (Hagan, 1991). У овој констатацији се наговештава веза која постоји између универзалног транзиционог својства адолесценције као узраста и

класне припадности коју чине социјална и културна позадина, изузетно значајна за животни курс појединца. Другим речима, трајекторије ће код припадника различитих класа бити мање или више условљене делинквентним епизодама из адолесцентског периода. Адолесцентске субкултурне преференције су, великим делом, адаптације на притисак преслака у одрасло добра. Оне укључују понашања и вредности које су различите, а некад и супротстављене нормама одраслих (Cambell, 1969). Узбуђење и елементи ризика карактеришу те преференције (Katz, 1988), а њихова привлачност је повезана са слободом од институционалне контроле. Значај “опозиционог садржаја делинквентне субкултуре” истакао је Коен у свом класичном концепту (Choen, 1955), да би Маца и Сајкс ослабили ригидно тумачење “подземне конвергенције” између адолесцентских и вредности одраслих истичући слаб и несигуран баланс између криминала и конвенције генерално присутном у америчком друштву (Matza i Sykes, 1961, Matza, 1964). Ова констатација о присуству нарушеног вредносног баланса у коме криминалне вредности пробијају конвенционалне баријере у многим друштвеним сферама, могао би се у потпуности применити и на актуелно друштво у Србији (Павићевић, Патић, 2011).

Конверзија и мешање субкултурних и конвенционалних вредности у адолесцентској популацији чини појединце све мање стриктно усмереним ка конвенционалним нормама, које се не прихватају као апсолутно исправне. Подземне вредности укључују атрактивно трагање за ризиком и узбуђењем које се постиже нелегалним актима као отпор хипокризиви конвенција које се темеље на већем злу него што је оно које представља учешће у криминалној поткултури. Поглед на адолесцентску субкултуру смештену између криминала и конвенције потиче из Мациних раних радова, да би касније био развијен у британским истраживањима која омладинску субкултуру не виде само као расцеп између генерација, већ и као “подељеност идеолошког поља између припадника субкултуре и доминантне културе и идеологије” (Hebdige, 1984 према Hagan 1991).

Тинејџерска култура коју Кембел сагледава као искључиво засновану на забави и авантури, омаловажавању школских напора - као културу која кокетира са границама које одвајају пристojно од непристойног, дозвољено од недозвољеног, па чак и аморалног (Campbell, 1969) подржава, на одређен начин, Мацину идеју да се тинејџерском културом некада може обуздати озбиљна, претећа делинквенција. Она представља конвенционалну верзију делинквенције - “конвенционалан начин да се из делинквенције избаци њени најгори састојци и испољавање” (Campbell 1969:846). Елементи “играња се девијантношћу” се у оквиру Мацине “подземне конвергенције” приближавају “великим социјалним врлинама” и постају привлачни за следбенике који би у сваком другом случају били осетљиви на делинквенцију.

Омладински животни стилови истраживани су кроз концепте омладинске поткултуре у којима су вредности тинејџерских група преступништво проглашавале за нормално. Преступништво је део младалачке припадности делинквентним поткултурама. Британски теоретичари поткултура супротстављали су поткултурне вредности и најирационалније стилове хегемонији идеологије владајућих друштвених вредности. У основи је стајала анализа злочина и класне структуре. Поткултурна аргументација аналитичара Фрита, Брејка и Хебиджа (Simon Frith, Michael Brake, Dick Hebdige), развијена је на открићу да поткултурне групе доживљавају слободно време као искључиви полигон моћи, где осмишљавају стил као гест против судибине. Делинквентна стратегија је покушај успостављања идентитета кроз симболичку побуну младих којом се они опредељују за добровољно изгнанство из конвенционалног поретка (Марић, 1998).

Тумачење адолесцентске делинквенције као поигравања са нормативном културом и њеним вредностима у трагању за изузетношћу и узбуђењем недозвољеног налази се у основи Кацовог (Katz, 1988) инсистирања на феноменолошком објашњењу криминала. Он у први план истиче динамику индивидуалне мотивације починиоца која се не може ултимативно објаснити структурном-класном, расном или етничком позадином починиоца. Починиоци кривичних дела са другим људима деле заједничку потребу да се осећају вредно пажње и склоност да осећање личне вредности заснују на концепту вишег значења. Они услед те потребе, напуштају реално окружење стварајући “магично окружење” у коме злочин, па чак и кад је најбруталнији, није више банално дело већ има трансцедентно значење за починиоца (Katz, 1988). Према Кацу, феноменолошки-логичан смисао кривичних дела превасходно лежи у овој индивидуалној мотивацији, а тек се онда, могу разматрати променљиве социјалног контекста. У складу са тим, он сматра да социјална дистрибуција “уличних елита” не може бити универзално објашњена статусом мањина, класном тензијом или стресовима асолесценције (ибид, 155). Млади крадљивци/вице радњи (shoplifters) су један од типова¹ починилаца криминалних дела за који је, према Кацу, посебно карактеристично феноменолошко тумачење криминалног понашања. У њиховом случају, је јако изражена фасцинација сопственим капацитетом за стварање навике и искуства “подмуклог узбуђења”. “Еуфорично узбуђење” које постижу заведени девијантношћу не одвраћа их од истовременог остваривања својих капацитета да воде наизглед нормалан живот. Узбуђење долази од успеха у трансформисању објективних догађаја у симболички богата искуства посебности, скривеним

¹ Кацова типологија разликује неколико криминалних типова. То су: крадљивци радњи (shoplifters), мангупи (badasses), уличне елите (street elites), тврди (hardmen), праведне убице (righteous killers), хладнокрве убице (cold-blooded murderers) (Katz, 1988)

потенцијалима за кршење правила које доноси бодове у игри и разбија досаду моралног поретка. Кац указује на “егзистенцијалну међузависност девијантности и харизме”. Парадоксално, али не и неочекивано, понављање крађа и репетиција злочина, смањује узбуђење, јер постаје рутина – нови тип уобичајености. „Егзистенцијалну међузависност девијантности и харизме“ који подстичу значај сопства, Кац види као пројекат самоспознаје и тврди да старост, пол и класа не могу да објасне понашање младих преступника који врше крађу, јер је за њихово тумачење потребан провокативан увид у психодинамику кривичне мотивације и самооправдања. Његово тумачење искључује идентификовање везе између „позадине и првог плана“ - млади лопови у његовој анализи плутају у недефинисаном социјалном простору. Уместо структурних фактора у које спадају и услови урбаног живота, Кац у основи делинквенције младих види одбијање у прихватању вредности старијих и надређених. Оно се класно разликује утолико, што када је у питању средња класа, млади преступници одбијају њено чистунство и естетику симулирајући бутновништво нижих класа, а када су питању ниже класе оне своје одбијање испољавају као псеудо-аристократско позирање које исмева скромност адаптације старијих генерација у прихватају социјалне немоћи. Потенцирајући тезу да је субкултура насиља изван стицања користи у уобичајеном смислу и избегавајући значај контекстуалних варијација које утичу на адолесцентску делинквенцију и криминал уопште, Кац одбија материјалистичко објашњење криминалног понашања остајући равнодушан према друштвено-економским условима. Оргазмичко својство игре у којој се крше правила досадног моралног поретка чине основни мотив не само адолесцентних, већ и одраслих преступника који ступајући у свет криминала, ступају у тајанствени свет у коме се крећу само одабрани. Међутим, и Кац закључује да су мушкарци – припадници ниже класе склони да жестоко (што је иронија) бране традиционалне вредности средње класе, а да мушкарци из виших класа имају више различитих могућности да избегну понижење, без обзира што не постоје подаци који би били довољни да се објасни овај претпостављени однос (Katz, 1988:45-47).

Хаган у свом истраживању адолесцентских преференција полази од неколико претпоставки које се односе на специфичности делинквентног понашања у вези са социјалном стратификацијом и социјалним статусом адолесцента. Потрага за узбуђењем и забавом као мотив адолесцентских културних преференци која је карактеристична за транзициони период у оквиру животног курса укључује сет субкултурних преференци од којих су неке много девијантније од других. Уколико је присутна изразита удаљеност од високе културе (укључујући и образовање) и одсуство одраслих (посебно родитеља) адолесценту прети већа опасност да склизне у културне домете са смањеном институционалном контролом које карактеришу делинквентна и други облици субкултурне припадности. Она се

препознаје као “симболична припадност новој улози у избору одеће, у говору, држању, и маниризму који у појединим случајевима истичу социјалну видљивост (Lemert, 1951 према Hagan 1991). Субкултурне преференце се према Хагану, негативно односе према напорима који су усмерени ка стицању образовања и очекиваног успеха на том плану, као и према родитељском напору да контролишу своју децу у адолесцентском периоду. Субкултурне преференце директно слабе школске и фамилијарне везе и имају следствене консеквенце у успостављању трајекторија животног курса, при чему културни дефицит колебљивих адолесцената може бити пресудан за њихове даље животне преокупације.

Класна припадност, са једне стране одређује културни капитал којим располаже адолесцент, те културни дефицит који стоји у вези са субкултурним преференцијама у већој мери погађа припаднике нижих класа. Са друге стране, адолесценти из средњих и виших класа путем родитељског статуса, различитих облика статусног повезивања добробити, престижа и силе ређе губе поштовање и углед и када склизну девијантну субкултуру и делинквенцију. Могло би се закључити, да је могућност “стицања друге шансе” и “отвореност структуре прилика” (Jessor, 1991) резервисана за припаднике виших класа. Бенефити који, према Мациној, сугестији имају мање озбиљне субкултурне инклинације у смислу сузбијања већих девијантних инклинација, истовремено обављају функцију у адолесцентском сексуалном сазревању и социјализацији. Међутим, Хаган закључује да су ти субкултурни елементи (журеви, опијање, трагање за садржајима који одвојени од образовних усмерења), искључиво корисни и плодносни за припаднике средњих и виших класа јер им повећавају социјалну кохезију, учвршћују везе које ће бити значајне у будућем пословном окружењу, једном речу, кристализоваће се као културни ресурс за мушкарце који нису радничког порекла (Jessor, 1991).

Значај истраживања везе између делинквенције и стратификације заснива се на тези да адолесценција као период животног прелаза има високи ризик од ступања у криминал, али идентификација са девијантном субкултуром има много више негативних ефеката на животне трајекторије и достигнућа мушкараца радничког порекла јер се они теже ослобађају њиховог штетног утицаја него што је то случај са младима који нису радничког порекла. Последице адолесцентске делинквенције су за њих у много већој мери пресудне за даљи животни ток².

² У међувремену (DiMaggio 1982, и DiMaggio и Mohr 1985) укључују род са родитељским образовним пореклом у спецификацију модела достигнућа. Робинс (Robins 1966) такође истиче да младалачка делинквенција може да утиче на мушке и женске исходе у одраслом добу различито и зато је потребно анализирати те исходе различито у односу на пол. Пратећи те трагове у односу на род и класу у позадини треба предвидети услове у којима ће озбиљније субкултуралне преференције установити умањене трајекторије за постизање статуса.

Породица и школа имају најзначајнију улогу у креирању услова који ће балансирати релативну распуштеност и њену контролу, као и начине на које ће се адолесценти ослобађати контроле и скретати у домен субкултурних преференција. Када су у питању деца из средње и више класе парадигма културне стратификације ће открити могуће ефекте и домете културних искустава која прате адолесцента на путу у одраслост. Субкултура забаве у којој учествују конзументи из привилегованих класа биће део мушке повезаности и социјалних веза које ће се инкорпорирати кроз тежњу ка уживању (коцка, опијање и друга инкримисана задовољства). Хаганово истраживање је потврдило да, иако субкултура забаве умањује образовна достигнућа адолесцената, она има позитивне ефекте на мушкараце нерадничког порекла. Само мањина младих из виших класа који се препуштају забави и ризику избегава корелацију пада образовања. Његови налази подржавају тезу да адолесценти из виших класа који имају јасне и кохерентне субкултурне преференце са класно-специфичним ефектима остварују позитивне исходе у постизању статусних и престижних окупационих преференци одраслих.

Више образовање и животни курс

Студија која доприноси дискусији о социјалној класи и криминалу је истраживање криминалних преференција студената четворогодишњих високих школа. Њени аутори указују да похађање традиционалне институције високог образовања, може да охрабрује, а не само да одвраћа од ризичних понашања (Seffrin and Cernkovich, 2008).

Претходно учешће у криминалу је један од фактора који може да утиче на смањене могућности за постизање школског успеха (Tanner, Davies, O'Grady, 1999), како, директно кроз формалне санкције (e.g. Travis, Waul, 2003), тако и индиректно кроз социјалну и психолошку отуђеност младих од школског система (Cernkovich, Giordano, 1992; Felson, Staff, 2006). Сходно томе, рана делинкветна искуства могу ограничити шансе и ослабити аспирације ка вишем образовању (Macmillan, Hagan, 2004; Macmillan, 2000; Tewksbury, Erickson and Taylor, 2000). Међутим, док малолетничка делинквенција и образовна достигнућа стоје у негативној корелацији, криминал и ризично понашање су значајно присутни међу студентима. Док су у односу на општу популацију, насилна виктимизација, са неким изузетком сексуалног злостављања, обично мање распрострањени међу студентима (Baum, Klaus, 2005; Siegel, Raymond, 1992), постоји ризик да дневна рутина студентског начина живота који се одвија ван родитељске контроле повећа ризик од њиховог учешћа у неким облицима криминалитета (Fisher, Sloan, Cullen, and Lu, 1998). Однос између криминалитета и образовања се појављује као парадоксалан у неким аспектима. Похађање традиционалних образовних

установа може да подстакне, а не одврати од друштвене девијантности и преузимања ризика, а при томе, остаје збуњујућа чињеница да студенти чине популацију са мањим процентом оних који су учествовали у делинквентном понашању у ранијем периоду адолесценције у односу на оне који су напустили школу и укинули наставак образовања након завршетка средње школе.

Ово истраживање је, такође, додатак литератури о криминалу и животном курсу чији аутори ступају у колеџ сматрају главним преокретом у одвраћању од криминалног понашања (Laub, Sampson, 2003). Потенцијално је повећање криминалних активности студента током похађања колеџа повезано са нижим нивоом неформалне друштвене контроле и обиљем криминалних могућности, при чему оба фактора повећавају вероватноћу извршења кривичног дела (Cohen, Felson, 1979; Hirschi, 1969; Osgood, Wilson, O'Malley, Bachman, & Johnston, 1996 према Seffrin and Cernkovich, 2008). То се посебно односи на забавне активности.

Сазревање у колеџу за неке студенте може значити “сазревање и одмак од криминала” кроз прихватање конвенционалних друштвених веза и начина живота. За студенте који су “стекли склоност и осетили укус ризика” колеџ може представљати оно што Хаган сматра позитивним ефектом субкултурних преференција у социјализацији виших класа, а то су развијање друштвених веза, пословних контаката и прилика учествовањем у неким видовима проблематичне забаве. Искуства током колеџа се на тај начин усмеравају ка пољу конвергенције подземних и конвенционалних вредности и формирају животни курс у чији су успех укалкулисани ризички криминалних активности (савијање закона, криминал белих оковратника, континуитет у злоупотреби супстанци и сходни проблеми са законом, склоност ка хазардном пословању и шпекулацијама). Стечена склоност ка ризику која потиче из адолесцентског доба ће се развијати кроз механизме који се тумаче као неопходни за успешно кретање у професионалном свету. Кривична понашања неких студената ће опстати у годинама након напуштања високог образовања у наредним животним и професионалним периодима као склоност ка крађи и кривичним делима у сфери финансија. Ови налази су потенцијално важни за истраживања животног курса јер наглашавају динамику која постоји између кривичног прекршаја и мобилности у социјалној класи (Seffrin and Cernkovich, 2008).

Прилог анализи делинквентних склоности адолесцената из средњих и виших слојева

Мали обим социолошких истраживања која се баве адолесцентском делинквенцијом средње и више класе може се тумачити и као диференцијални третман класе у оквиру саме теорије. Делимично, разлози због којих је занемарена ова тема стоје у тешкоћама са којима се истраживачи суочавају у проналажењу и

идентификовању делинквенције припадника виших класа. Породице које поседују новац и моћ покушавају да заташкају делинкветно понашање своје деце. Они поседују ресурсе и друштвени капитал којима успевају да створе “тамну бројку” делинквенције адолесцената припадника виших друштвених класа (Reimen, 2004). Ови адолесценти нису у прилици да искусе исте званичне казнене мере које се примењује на остатак омладине. Резултати показују суштински пораст адолесценцијом изазваних проблема у протеклих 25 година, који дотичу и дечаке и девојчице, све социјалне класе и све типове породица. (Collishaw, Maughan, Goodman, & Pickles, 2004).

Међутим, теорија треба да одговори зашто млади који долазе из привилегованих слојева имајући све предности живота желе да буду делинквенти. Најугицајније класичне криминолошке теорије које објашњавају криминалитет и делинквенцију не дају убедљиве аргументе када су у питању узроци деликвентног понашања адолесцената из привилегованих друштвених класа³.

Мертонова теорија аномије несразмеру између специфичних културних циљева (који су у америчком друштву оличени у финансијском успеху) и недовољних легитимних средстава за њихово остваривање види као основни разлог који води посезању за нелегитимним средствима. Логично, нижи слојеви који одржавају јаку жељу за постизањем циљева дефинисаних материјалистичком културом не располажу довољним легитимним средствима да их остваре. “Култура успеха” сугерише, па чак, и намеће употребу легитимних, али и нелегитимних средстава, уколико то значи постизање успеха. Сходно томе, највећи притисак је на припадницима нижих класа, те је у том случају тешко објаснити криминалитет припадника виших класа који немају структурну блокаду у остваривању циљева, а прибегавају нелегитимним средствима.

Посматрајући из перспективе економске друштвене промене капитализма очљиви су значајни помаци који се одражавају на природу криминалитета и делинквенције. Преовлађујући обрасци материјалистичке културе касног капитализма изменили су суштину у значењу легитимних средстава и циљева. Не само на нивоу адолесцентске субкултуре, већ на много ширем друштвеном плану преовлађује култура која је фокусирана на хазард, брзину и ризик у стицању финансијског успеха, као и естетизовани краткорочни хедонизам у потрошњи. Вредности средње класе које Коен (Choen, 1955) препознаје као вредности марљивог, преданог рада, обазривости и одговорности доведене су у питање.

³ Најугицајније криминолошке теорије су детаљно анализирани контексту малих потенцијала да објасне криминалитет средњих и виших класа у докторској дисертацији “Више класе и адолесцентска делинквенција- теорија и опсервација (Nick Marsing, 2011).

Средња класа се привидно појављује као друштвена потпора привилегованих елита, али се дубљим увидом у њено реално стање открива да је ситуација другачија. Стагнација прихода и раст трошкова указују на борбу средње класе за економски опстанак која се одвија у условима раста фиксних трошкова, плаћања хипотека, приватних здравствених осигурања, транспорта, бриге о деци, школовању и др. Припадници овог слоја гурнути су у емотивни амбис, изгубили су место у друштвеном пејзажу, као и кохерентни идентитет што их чини осујећеним, па чак и беспомоћним у покушајима да побољшају свој положај.

Истраживања показују да припадници средње класе изражавају све већи презир према поштовању закона, признајући у две трећине случајева, да су кршили закон у сфери утаје пореза и потраживања од осигурања (Karsted and Farrall, 2006). Поштовање правила у неким круговима средње класе постаје сметња у повећању добити и неоправдано неповољни положај који омета необуздано трагање за остваривањем личног интереса и профита. Смањени морални стандарди средње класе еродирали су кроз прихватње провизија, корупцију, прекршаје у плаћању пореза и наплати осигурања. Њихово оправдање је побуна против неправде (Karsted and Farrall, 2006). Неправда се доживљава као ограничавање у држању дистанце у односу на ниже класе. У трци “бити најбољи” опадају осећања емпатије, солидарности и развијања блиских породичних односа. Сузан Карстед тврди да је морално стање енглеског друштва много више нарушено оваквим понашањем него насилним, уличним и другим злочинима. Средња класа је одговорна за широк спектар криминалних активности. Разлози су комплексни, а односе се на основне друштвене промене у британском друштву у последњих 30 година. Презир према закону је распрострањен у средишту друштва, иако се осино претпоставља да се највеће кршење закона проналази на маргинама и међу одређеним маргиналним групама. Анти-социјална понашања су анти-грађанска понашања која врше угледни грађани из похлепе, а не из потребе, варајући осигуравајућа потраживања и хвалећи се тиме по кафанама међу пријатељима. Циничан однос према закону повећава спремност угледних грађана да се укључе у нелегално и нефер понашање на тржишту (Karsted and Farrall, 2006)

Контекстуализација нормативних оријентација и перцепција (не)правде односи се на типове понашања у оквиру „когнитивног пејзажа“ који репрезентује структурно прилагођавање моралном поретку тржишта и економије. “Аномија закона” се концептуализује као еколошка структура нормативних оријентација која подразумева суштинско поимање правде (Karsted and Farrall, 2006:1012). Индивидуална “моралност” је под огромним утицајем структурних и нормативних карактеристика тржишта. Ново тржиште је изазвало економске и социјалне промене на макро-нивоу, утичући дубоко, на когнитивни пејзаж који укључује нормативне оријентације и понашање. Криминал “свакодневног

живота” рефлектује промене у економији касног двадесетог века у коме се дешава “изобиље нових криминалих прилика (Shover, et al 2003:490). “Обични” потрошачи и грађани су подједнако укључени у ерозију морала и “добре праксе” као и елите корпоративног криминалитета са својим глобалним играчима и великим преварама (Kasstred, Levi and Godfery, 2006). Грађани не оклевају да искористе нелегалне и нефер изазове. Безскрупулозно и непоштено понашање постаје “нормално” услед двосмисленог односа нормалног и нормативног које се појављује као последица дерегулисаног тржишта и ризичног окружења позног капитализма (Karsted and Farrall,2006).

Теорија институционалне аномије (Messner and Rosenfeld, 1994, 2007) проширује Мертонову теорију аномије ширећи уску перспективу напетости између структуре и културе која је фокусирана на структурну неједнакост. Уместо тога, указује се на структурну неизбалансираност економије у односу на друге сфере у друштву. Отргнутост економије из других друштвених сфера и доминација тржишних вредности има директни и јак утицај на тржиште и консеквентно на економски криминалитет, било да је он почињен од стране елита или већине потрошача и грађана.

Са друге стране, индустрија забаве, потрошачка култура и хедонистичко-нарцистичка вредносна оријентација намећу императиве за добрим и удобним животом који се постиже у опозицији са вредностима традиционалне средње класе. Традиционалне вредности средње класе трпе промену која укида образац одложеног задовољења потреба усвајајући краткорочну хедонистичку перспективу која у фокус поставља активности слободног времена и разоноде.

Нови дух капитализма представља огромну смену система продукције и потрошње. Модерна економија интензивира естетске, семиотичке и либидалне вредности у добрима и сервисима које захтева нови економски систем (Lash & Urry, 1994). Сусретање доминатних вредносних образаца материјалистичко-потрошачке културе и адолесцентске субкултуре на широком плану се испољава као промоција пожељног животног стила који захтевајући лагодност изазива нелагоду. “Когнитивна-културна економија” (Scott, 2007, 2013) представља верзију капитализма коју успоставља нови економски поредак укључујући културну продукцију са радикално новим формама технологије и продукцијске организације. Она има чврст фокус у флексибилном радном процесу. Дигиталне технологије које леже у основи нове економије стварају потребу за “креативном класом” (Florida,2002) која је најзначајнији нови слој у савременом друштву.

У складу, са овим променама средње класе одигравају се и промене у кривичним делима која илуструју класне разлике. Компјутерски криминал је, преваходно, повезан са појединцима који припадају средњим слојевима. Интернет и привлачност компјутерски заснованог злочина је очигледна и односи

се на крађу електронских података која не подразумева ризике изласка у стварни спољни свет. Тинејџери из средње класе имају лак приступ рачунарима, постоји мали ризик да буду ухваћени.

Делинквенција присутна међу адолесцентима средње класе и више класе се повезује негативним ефектима конкуретске борбе одраслих да постигну више на материјалном плану, смањеним квалитетом и блискошћу у породичним и личним односима. Превелика запосленост родитеља у комбинацији са технолошким побољшањима доводи до специфичних облика запостављања у сазревању привилегованих адолесцената. Ризична понашања младих су мотивисана “постизањем статуса” према деликвентној дефиницији успеха која омогућује материјални и статусни успех који не укључује напоран рад и одрицање омаловажавајући тако стечена достигнућа (Pittman, 1985 према Marsing, 2011).

Главни проблеми са којима се суочавају млади из привилегованих друштвених класа су злоупотреба супстанци, анксиозност и депресија. Они имају појачану, нездраву потребу за прихватањем од стране вршњака, испољавају недостатак блискости (посебно са мајком) и склоност ка изазивању нереда (Luthar, 2003, 2005, Luthar i Becker, 2002; Luthar i Latendresse, 2005; Luthar i Sexton, 2004). Марано (Marano, 2005) је у својој студији констатовао да адолесценти из више класе у многим случајевима имају више проблема са прилагођавањем од вршњака из ниже класе. Његова студија идентификује родитељску трку за материјалним богатством као главни узрок проблема адолесцената. Стицање материјалног богатства и статуса су негативно повезани са добробити деце и доводе до генерално нижег степена прилагођавања и поремећаја у понашању (Kasser i Rajan, 1993). Породична дисфункционалност, хладни међусобни односи и притисак за постизање успеха су идентификовани као главни узроци проблема са алкохолом и забрањеним дрогама. Родитељи играју пресудну улогу у овим процесима креирајући “токсично једињење сачињено од притиска и изолације” (Levin, 2006). Нови концепт “сопства” који се ослања на спољашње перформансе успешности смањује развој друштвености. Делинквенција имућне омладине се објашњава и већим могућностима и расположивим средствима за лак приступ дрогама и алкохолу (возило, новац, време) који често нису доступни сиромашним тинејџерима

Повлашћени тинејџери имају приступ легитимним средствима за остваривање финансијског успеха, али nelaгода и фрустрација су повезане са новим околностима које су измениле и средства и циљеве.

Закључак

Чембилсова студија (Chambliss, 1973, 1973 према, Marsing, 2011) прати активности две банде младих преступника илуструјући делинквенцију адолесцената из виших класа из перспективе различите социјалне перцепције.

Чемблис је приметио да је основна разлика између ове две банде није била у нивоу, већ у видљивости делинквенције. Идентификација пристрасности заједнице у односу на поједине сегменте се огледала у чињеници да када је дечак из ниже класе пијан или краде он је неоспорно делинквент, док је делинквенција припадника више класе приписивна грешкама необуздане младости. Чемблис је указао и на разлику у полицијском третману припадника ове две банде.

Одговор лежи у класној структури америчког друштва у којој је контрола правних институција у рукама оних који су на врху класне структуре. Полиција делинквенте из виших класа третира као младе особе које треба упутити на адекватан третман, док се делинквенти из нижих класа третирају као узурпатори органа власти. Напори полиције су усмерени на спровођење закона када је нижа класа у питању и око тога постоји консензус заједнице која представља средњу и вишу класу. Сличне резултате су у ранијим истраживањима приказали Садрленд (Sutherland, 1945), Клинрад (Clinrad, 1952) и Криси (Cressey, 1953). Они су говорили о криминалитету белих оковратника као континуитету непроцесуираних злочина и неоткривених кршења закона од стране пословних људи. Статус пословног и угледног човека удаљавао је ове прекршиоце закона од казне. У околностима неорганизоване и апатичне јавности санкције су тим случајевима биле константно минимизирани. Занемарљив је био број ухапшених, кривично гоњених или кажњаваних. Амбивалентност према криминалитету средњих и горњих класа је изражен у бројним правосудним публикацијама које сведоче о полицијској дискрецији према адолесцентској делинквенцији виших класа и пристрасности полиције, па чак и суда за малолетнике који чини систем у коме доминира етикетирање, те квалитет, ефикасност и непристрасност малолетничког правосуђа остаје нерешено питање (Karter, 1979; Field, 1993). О класној дискриминацији која преовлађује у полицијској и правосудној пракси посвећена је обимна студија која сведочи о разликама у третирању припадника различитих класа у америчком друштву (Reiman, 2006). У обимном истраживању је документована чињеница да ће за исто кривично понашање сиромашни бити чешће ухапшени, да ће ако су ухапшени бити вероватније оптужени, ако су оптужени да постоји већа вероватноћа да ће бити осуђени, а да ће као осуђени вероватније бити осуђени на затвор и дуже затворске казне него припадници средње и горње класе (Reiman, 2006:104). Адолесценти из нижих класа ће бити чешће и теже суочени са формалним последицама свог делинквентног понашања од припадника виших класа. За привилеговане адолесцените родитељи ће бити позвани на разговор и постоји значајно мања вероватноћа да ће бити евидентирани и институционализовани ако су имали прекршаје него што је то случај са припадницима ниже класе. Друштвена класа је најважнија променљива

код изрицања казне и припадници ниже класе ће бити пре препоручени за институционални пласман од богајијих преступника.

Класни контекст стоји у значајној вези са социјалном перцепцијом, третманом и животном перспективом адолесцената који су имали деликвентну епизоду. Класна структура, иако је у великој мери измењена није укинута развојем капитализма. Поларизација друштва је огромна, а криминална и казнена политика су у много већој мери окренуте нижим, сиромашним и социјално искљученим друштвеним класама (underclass) и када је у питању проблем малолетничке делинквенције. Међутим, адолесцентска делинквенција припадника виших-привилегованих друштвених слојева има неколико важних аспеката који се морају посматрати као део промене ширег друштвеног и културног контекста. Енормни значај капиталистичког тржишта довео је до промена у моралном и вредносном концепту средње класе као чувара нормативних друштвених оквира. Нови трендови мењају перцепцију криминалног понашања укидајући традиционално значење дисциплине, одговорности, солидарности и поштења. Адолесцентска делинквенција припадника више и средње класе представља драстичнији и радикалнији израз одступања од нормираних друштвених вредности које су њихови родитељи већ усвојили у новом когнитивном пејзажу. Последица се огледа у прихватању субкултурних девијантних вредности као најефикаснијег начина да се што боље сместе у свету одраслих, а не да се његове вредности доведу у питање.

ЛИТЕРАТУРА

- Bourdieu, Pierre. (1973). *Cultural reproduction and social reproduction*. In R. Brown (Ed.), *Knowledge, education, and cultural change*. London: Tavistock, pp. 71-112
- Bourdieu, Pierre. (1984). *Distinction: A social critique of the judgment of taste*. Cambridge, Harvard University Press
- Campbell, Ernest. (1969). *Adolescent Socialization, in Handbook of Socialization Theory and Research*, ed. by Goslin. Chicago: Rand McNally
- Cauffman, Elisabeth, Steinberg, Laurence, Piquero, Alex. (2005). Psychological, Neuropsychological, and Physiological Correlates of Serious Antisocial Behavior in Adolescence: The Role of Self-Control, *Criminology*, Vol. 43 No. 1, 133-176
- Cernkovich, Stephen and Giordano Peggy. (1992). School Bonding, Race, and Delinquency, *Criminology*, Vol.30, Issue 2, pp. 261-291
- Choen, Albert. (1955). *Delinquent Boys*. New York, Free Press
- Coleman, James. (1988). "Social capital in the creation of human capital", *American Journal of Sociology* 94, 95-120.

- Collishaw, Stephan. Gardner, Frances. Maughan, Barbara. Goodman, Robert. & Pickles Andrew. (2004). Time trends in adolescent mental health, *Journal Of Child Psychology And Psychiatry*, Volume 45, 8 November pp.1350-1362
- Currid-Halkett, Elizabeth and Scott Allan. (2013). The geography of celebrity and glamour: Reflections on economy, culture, and desire in the city, *City, Culture and Society*, Article in Press
- DiMaggio, Paul. (1982). Cultural Capital and School Success: The Impact of Status Culture Participation on the Grades of U.S. High School Students, *American Sociological Review*, 47: 189-201
- Elder, Glen (ed.). (1985). *Life Course Dynamics: Trajectories and Transitions, 1968-1980*. (Project of SSRC Committee on the Life Course.) Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Felson, Richard, Staff Jeremy. (2006). Explaining The Academic Performance-Delinquency Relationship, *Criminology*, Vol.44, Issue 2, pp. 299- 320
- Gottfredson, Michael and Travis Hirschi. (1990). *A General Theory of Crime*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Hagan, John. (1991). Destiny and Drift: Subcultural Preferences, Status Attainments, and the Risks and Rewards of Youth. *American Sociological Review*. Vol.56. 567-582
- Hebdige, Dick. (1984). *Subculture: The Meaning of Style*, London: Metuhen
- Ипџатовић, Ђорђе. (2008). *Криминологија*, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду - Центар за публикације.
- Jessor, Richard and Shirley Jessor. (1977). *Problem Behavior and Psychosocial Development: A Longitudinal Study of Youth*. New York: Academic Press
- Karstedt, Susanne and Farrall, Stephen. (2006). The Moral Economy of Everyday Life: Markets, Consumers and Citizens. *British Journal of Criminology*. 46(6) pp.1011-36
- Karstedt, Susanne, Levi, Michael and Godfrey, Barry. (2006). Markets, Risk and 'White-Collar' Crimes: Moral Economies from Victorian times to Enron, *British Journal of Criminology*, 46, Issue 6, pp. 971-975
- Kaseer, Tim and Ryan, Richard. (1993). A Dark Side of American Dream: Correlates of Financial Success as a Central Life Aspiration, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 65, No.2, pp. 410-422
- Katz, Jack. (1988). *Seductions of Crime: Moral and Sensual Attractions in Doing Evil*, New York: Basic Books
- Lash, Scott, and Urry, John. (1994). *Economies of signs and space*. London: Sage.
- Laub, John., and Robert Sampson. (2003). *Shared Beginnings, Divergent Lives: Delinquent Boys to age 70*. Cambridge: Harvard University Press.
- Levine, Madeline. (2006). *The price of privilege: How parental pressure and material advantage are creating a generation of disconnected and unhappy Kids*. New York: Harper Collins.
- Luthar, Suniya. (2003). The Culture of Affluence: Psychological Costs of Material Wealth, *Child Dev.* 74(6):1581-1593
- Macmillan, Ross and Hagan, John. (2004). Violence in the transition to adulthood: Adolescent victimization, education, and socioeconomic attainment in later life. *Journal of Research on Adolescence* 14: 127-158
- Marano, Hara Estroff. (2005). Teens: Suburban blues. *Psychology Today*. Retrieved 13, April, 2007, from <http://www.psychologytoday.com/articles/pto-20050322-000002.html>

- Марић, Ратка. (1999). Поткултурни стил као поље симболичке акције, *Социологија* вол. 40, бр. 2, стр. 159-190
- Marsing, Nick. (2011). *Upper-Class Adolescent Delinquency: Theory and Observation*, All Graduate Theses and Dissertations. Utah State University
- Matsueda, Ross. (1992). Reflected Appraisals, Parental Labeling and Delinquency: Specifying a Symbolic Interactionist Theory, *American Journal of Sociology*, Vol.97, No.6, pp. 1577-1611
- Matza, David. (1964). *Delinquency and drift*. New York: John Wiley & Sons
- McCarthy Bill and Hagan John. (2001). When Crime Pays: Capital, Competence, and Criminal Success, *Oxford Journals -Social Forces*, Volume 79, Issue 3, pp1035-1060
- Messner, Steven and Rosenfeld, Richard. (1997). Political Restraint of the Market and Levels of Criminal Homicide: A Cross-National Application of Institutional-Anomy Theory. *Social Forces* 75(4): 1393-1416
- Поповић-Ћитић, Бранислава. (2010). Теоријске основе развојне превенције поремећаја понашања у Превенција и третман поремећаја понашања (ур:Жунић-Павловић, Ковачевић-Лепојевић), Београд: Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију
- Rebellon Cesar & Manasse Michelle. (2004). Do“bad boys” really get the girls? Delinquency as a cause and consequence of dating behavior among adolescents, *Justice Quarterly*, Volume 21, Issue 2, pp. 355-389
- Reiman, Jeffrey. (2004). *The rich get richer and the poor get prison: ideology, class, and criminal justice*. Boston: Pearson
- Roe, Keith. (1984). *Mass Media and Adolescent Schooling: Conflict or Co-existence?* Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Sampson, Robert and Lauritsen, Janet. (1990). Deviant lifestyles, proximity to crime, and the offender-victim link in personal violence. *Journal of Research in Crime & Delinquency* 27: 110-139
- Scott, Allen. (2007). Capitalism and Urbanization in a New Key? The Cognitive-Cultural Dimension. *Social Forces*, 85 1465–1482.
- Seffrin, Patrick. Cernkovich, Stephen. and Giordano Peggy. (2008). *Juvenile Delinquency, College Attendance, and the Paradoxical Role of Higher Education in Crime and Substance Use, Education in Crime and Substance*. Use Department of Sociology, and the Center for Family and Demographic Research_Bowling Green State University
- Shover, Neal. Coffey, Glenn. Hobbs, Dick. (2003). Crime on the Line. Telemarketing and the Changing Nature of Professional Crime, *British Journal of Criminology*, Volume 43, Issue 3, pp489-505
- Sykes, Gresham and Matza, David. (1961). Juvenile Delinquency and Subterranean Values. *American Sociological Review*, 26:712-719
- Tanner, Julian. Davies, Scott and O’Grady, Bill. (1999). Whatever happened to yesterday’s rebels? Longitudinal effects of youth delinquency on education and employment. *Social Problems* 46: 250–274
- Travis Jeremy and Waul, Michelle. (2003). *Prisoners Once Removed*, The Institute Urban Press, Washington D.C.
- Wilson, William. (1987). *The truly disadvantaged*. Chicago: University of Chicago Press

Olivera Pavićević
Institute for Criminological
and Sociological Research, Belgrade

Summary

CLASS STRATIFICATION AND DELINQUENCY: ADOLESCENTS FROM MIDDLE AND UPPER CLASSES

Adolescent delinquency of members of middle and higher classes remains in the shadow of sociological and criminological research which in a longer period was mostly oriented toward members of poor, socially excluded and marginalized layers. The relation of class stratification and delinquency is especially important in projection of a delinquent's life perspective. Insight into forms and tendencies of delinquent behavior of members of higher classes, as well as critical review of their social perception and treatment, increase the possibility of adequate reaction in creating and implementing prevention measures. Delinquency of adolescents from middle and higher class indicates changes within the wider social context in which we recognize altered "cognitive landscape" of the middle class, which in a great degree deviates from the previous role of the keeper of moral and normative order in society.

Key words: middle class, adolescence, subterranean values, subcultures, delinquency